

ГЛОБАЛЬНІ І РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗРОСТАЮЧОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Постановка проблеми. Проблема національної безпеки викликає суперечки та дискусії. Є багато визначень поняття національної безпеки. Традиційно під безпекою розуміється, перш за все, фізичне виживання держави, захист і збереження її суверенітету і територіальної цілісності, здатність адекватно реагувати на будь-які реальні та потенційні зовнішні загрози. Національна безпека тісно пов'язана з безпекою самої суспільно-політичної системи даної країни, з іншого боку, при реалізації державою своїх цілей, воно має відносини з іншими державами, які або будуть сприяти, або перешкоджати їх виконанню. Тому природно концепція національної безпеки повинна будуватися з урахуванням як зовнішніх так внутрішніх загроз. Україна вже протягом трьох років протистоїть агресії РФ. Окупаційні війська прагнуть реалізувати стратегію Путіна зі знищення нашої незалежності та свободи. Водночас, Україна продемонструвала свою суб'єктність, за короткий період відновила свій військовий потенціал та стала бастионом на шляху Російської Федерації.

Об'єктом дослідження є глобальні і регіональні аспекти національної безпеки в умовах зростаючої російської агресії.

Предметом дослідження є національна безпека України

Метою статті є дослідження стану національної безпеки України в умовах порушення суверенітету та російських агресивних дій.

Для розкриття даної мети ми ставимо наступні **завдання**: Дослідити зміст поняття «національна безпека»

Проаналізувати глобальні і регіональні аспекти національної безпеки України. Показати напрями зміцнення основних засад національної безпеки Української держави.

Національна безпека - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. У ХХ ст. поняття національної безпеки було вперше введено до політичного лексикону в посланні Президента Т. Рузвельта Конгресу США 1904 р., де він обґрунтував приєднання зони Панамського каналу інтересами національної безпеки. Загрози національній безпеці - наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєвоважливим національним інтересам України. У сучасному світі проблему національної безпеки виділено в окрему галузь політичної науки та політичної діяльності, значення якої постійно зростає. Від рівня національної безпеки залежить саме існування та розвиток людини, суспільства, держави. Процеси глобалізації, посилення єдності світу з одночасним поглибленням його національної різноманітності, революція у військовій сфері призвели до зміни загроз і небезпек для людства, окремих націй і держав, що вимагає нових підходів до глобальної, міжнародної та національної безпеки. У світі змінюються геополітичні конфігурації, посилюється суперництво провідних глобальних і регіональних сил за перерозподіл сфер впливу, зокрема в пострадянському просторі. У регіоні об'єктивно присутні інтереси найбільш впливових світових держав, відносини між якими не набули стійкого позитивного характеру. Ці незалежні держави, що зазнають складних суспільно-політичних трансформацій, через політичну та стратегічну невизначеність стають об'єктами політичного тиску, економічного, інформаційного. Унаслідок цього в них формується зона підвищеного ризику, обумовлена дією новітніх загроз, притаманних глобальному середовищу безпеки. Забезпечення національної безпеки має означати не тільки запобігання військової, екологічної, економічної та інших загроз, а й створення в суспільстві таких умов, які б стимулювали соціальний, культурний, економічний розвиток суспільства. Н. Косолапов писав, що «безпека будь-якої живої системи - будь то особина, рід, вид або людське співтовариство - забезпечується в кінцевому рахунку, не тільки через захист, але, перш за все через життєздатність даного суб'єкта, його конкурентних можливостей у боротьбі за виживання і розвиток». У цьому сенсі можна сказати, що безпека складається «саме в розвитку, а не в стихійному чергуванні свідомо марних спроб радикалізму, що межують з авантюризмом. Будь-яка максималістська постановка будь-яких завдань - завжди загроза для безпеки суспільства, незалежно від стоять за такою постановкою спонукань «2, тобто для забезпечення національної безпеки важливо шукати оптимальну стратегію для відбиття загроз, а не максималістські підходи типу» будь-яку ціну «забезпечити бажане. Суб'єктами національної безпеки є держава, Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, суди

загальної юрисдикції, прокуратура України, громадяни, громадські організації та об'єднання. Основним суб'єктом забезпечення національної безпеки є держава. Суб'єкти національної безпеки є суб'єктами політичної, економічної, соціальної, інтелектуальної та інших видів діяльності, на основі яких виникає стан захищеності інтересів громадянина, суспільства, держави. Національна безпека України за суспільними сферами функціонування поділяється на такі основні види: політичну, економічну, державну, соціальну, інформаційну, науково-технологічну, екологічну, гуманітарну та військову безпеки. Вони характеризуються своєрідністю, але перебувають у тісних взаємозв'язку і взаємозалежності. Вказані елементи є однаково важливими для формування комплексної системи безпеки, але, залежно від історичних обставин, різноманітних чинників кожна складова може набувати особливого значення. Основними об'єктами національної безпеки є: людина і громадянин – їхні конституційні права та свободи; суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність; нація та інші національні спільноти, її самобутність та чинники саморозвитку; соціальні спільноти, їх функціональні ролі та чинники розвитку; природа, природне середовище – його безпосередній стан.

Зовнішні загрози. Перша – це загроза спроб з боку Росії реінтегрувати чи підпорядкувати Україну. Друга – від Заходу: ігнорування чи неефективні дії в допомозі розвитку. А з боку світу загалом – поширення тероризму, міжнародної злочинності та інше. Але є ще один момент: Україна не встигає. Світ розвивається, а вона стоїть на місці зі своїми проблемами, зі своїми процесами. І поступово слабшає.

Внутрішні загрози. Тут головним є питання консолідації – консолідації політичної і консолідації суспільства, це, мабуть, дві сторони одного питання. Друге – це системні слабкості і на політичному рівні, і на рівні політичної системи, і на рівні системи врядування. Тут два моменти. Перший: Україна втрачає можливості впливати на розвиток подій на своїй території і на своє суспільство – тобто, втрачає суверенітет. Інші будуть вирішувати її питання. Другий: дуже важливо розуміти, що суверенітет – це не підпорядкування, що держава повинна не підпорядковувати собі суспільство, економічний простір та інше, а захищати їх і давати можливість їм самим розвиватися».

У той час, як країна ледь оговтувалась від кривавих подій на Майдані, стрімко розгорталася відкрита збройна агресія Росії. Першим об'єктом агресії став Крим. Операція по захопленню півострова розпочалася 20 лютого 2014 р. Проте підготовка до цього відбувалась вже декілька років. Агресія Росії проти України набула ознак «гібридної війни», яка передбачає не лише військові заходи. Головна мета такої війни – руйнування країни з середини, придушення волі до опору, нав'язування волі агресора. На час агресії Росія створила у Криму потужну агентурну мережу, готову у будь який час розпалити сепаратистський рух на півострові. Зокрема, 4 лютого 2014 Президія Верховної Ради Криму прийняла рішення розглянути парламентом автономії питання зміни Конституції Криму та просити у Росії гарантій прав мешканців півострова. Починаючи з 1 березня російські війська розпочали масштабні силові акції. Перші масштабні проросійські виступи на Сході та Півдні України відбулися 1 березня 2014 р. в Донецьку, Луганську, Харкові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Миколаєві, Херсоні та Одесі. Стрімке загострення ситуації відбулося у квітні. У зазначених регіонах відбулись спроби проголосити Народні Республіки: 7 квітня – Донецької та Харківської, 28 квітня – Луганської. У інших містах ці спроби були придушені українськими правоохоронцями. Незабаром був придушений сепаратистський рух і в Харкові. На Донбасі на боці сепаратистів з'явилися збройні загони. Керівниками ДНР і ЛНР стали громадяни Росії. У травні на стороні самопроголошених республік на Донбасі вже воювали збройні загони загальною чисельністю близько 15-20 тисяч осіб з танками, артилерією і «Градами», а міста і чисельні шахтарські селища були перетворені в обладнані укріп райони. Регулярно здійснюються обстріли і атаки українських військ. Крім прямої воєнної агресії Росія здійснює і економічний тиск на Україну. Розгорнута «торгівельна війна», у захоплених регіонах відбувається пограбування промислових об'єктів (демонтуються і вивозяться в Росію), вивозиться сировина. Під виглядом «гуманітарних конвоїв» відбувається постачання терористам зброї, боєприпасів і амуніції. Уже два з половиною роки минуло з того часу, як відбулася цинічна окупація з наступною анексією Росією українського Криму та розпочалася збройна агресія Росії проти України на Донбасі. Переважна більшість провідних міжнародних і вітчизняних політологів, воєнно-політичних експертів, військових спеціалістів та аналітиків поділяють думку, що в рамках реалізації підступної неоімперської «гібридної політики» Росією була розв'язана і зараз продовжується проти України так звана «гібридна війна», тобто повноцінна війна – «гібридна» по формі та «асиметрична» за змістом. Її відмінність характеризується як

веденням агресивних військових дій під прикриттям незаконних (неформальних) збройних формувань, так і одночасним використанням широкого спектра політичних, економічних (в тому числі енергетичних і торговельно-економічних), а також інформаційно-пропагандистських заходів, з яких, як правило, і починається ця «гібридна війна», та які її супроводжують впродовж усього періоду військових дій. Важливо розуміти і пам'ятати, що залякування силою завжди було важливим елементом російської політики (на сьогодні «гібридної політики» Росії), до якої слід ставитися дуже серйозно. «Для того, щоб ефективно протистояти російському агресору, нам необхідно ясно усвідомлювати світову картину, розуміти місце і роль нашої боротьби у глобальному вимірі. Російська агресія в Україні, війни на Близькому Сході, нестабільність та військові конфлікти в Північній Африці, зростання напруженості у відносинах між державами Східної Азії, агресивні провокації КНДР, міжнародний тероризм є симптомами кризи глобальної системи міжнародної безпеки, що з часом тільки поглиблюється. Цілком імовірним є зростання масштабів та інтенсивності цих конфліктів, виникнення нових зон нестабільності з дедалі ширшим залученням провідних держав до військового протистояння. Така небезпечна тенденція може призвести до можливості загальносвітового військового конфлікту, який може являти собою як повномасштабну війну, так і систему локальних і регіональних конфліктів різного ступеня інтенсивності, за результатами яких відбудеться формування нового світового балансу сил. Російська агресія є найзагрозливішою небезпекою для майбутнього Української державності, нашого суверенітету і територіальної цілісності. Російська агресія проти України мала 3 «хвилі». РФ зміцнює армійські корпуси на окупованому Донбасі, забезпечує їх сучасною військовою технікою і зброєю. Тільки за офіційними заявами міністра оборони РФ С. Шойгу, поблизу кордонів України здійснюється розгортання трьох нових дивізій. На західному напрямі на додаток до вже розгорнутих військ формується одна танкова і дві загальновійськові армії. Потужне угруповання військ наступального характеру створено в окупованому Криму. На його озброєнні перебувають ракетні комплекси і літаки, що здатні нести ядерну зброю, а інфраструктура для її зберігання в Криму відновлюється швидкими темпами. Спецслужби РФ ведуть наполегливу роботу з дестабілізації Молдови. Якщо їм це вдасться, то можна очікувати на швидке утворення небезпечного джерела нестабільності у Придністров'ї та значне нарощування російського військового потенціалу біля південно-західних кордонів України. Росія намагається посилити свою військову присутність у Білорусі. Виходячи зі стратегічного наміру Кремля підпорядкувати нашу державу, ситуація може розвиватися за такими основними сценаріями: 1. Воєнний сценарій - повномасштабну військову агресію, яка наразі є найбільш проблемною та небезпечною для самого Кремля, але до здійснення якої ЗС РФ наполегливо готуються; 2. Гібридний сценарій, який на сьогодні залишається найбільш імовірним. Цей сценарій передбачає продовження бойових дій малої інтенсивності на Донбасі, що не виключає можливості локальних наступальних операцій російських регулярних та іррегулярних підрозділів, а також підривну діяльність на решті території України. При цьому росіяни свідомо і системно порушують Мінські угоди, постійно обстрілюючи позиції наших військ, зокрема із важкої зброї, забороненої цими угодами. Цю зброю нерідко переховують серед жилих кварталів, навмисно наражаючи на небезпеку мирних українців, що страждають під окупацією. Лише за один день окупаційні війська витрачають від 1 до 10 тон боєприпасів. Ми маємо бути готові до реалізації кожного із цих сценаріїв. Важливою умовою протидії основним загрозам для національної безпеки України є створення ефективної системи забезпечення національної безпеки, правильне визначення пріоритетів державного розвитку. Україна не має ані потужного військового, ані всесвітньо значущого енергетичного потенціалу. До чинників, що сприяють утворенню ефективної сучасної системи національної безпеки, належать: підтримка народними масами ідеї без'ядерного, ненасильницького миру; розвиток інтеграційних та інтернаціоналізаційних процесів світової спільноти; прогресивна діяльність представників політичних кіл і сил держави, а також військово-політичного керівництва. Потужна міжнародна підтримка, особливо з боку партнерів НАТО та ЄС, суттєво посилить боєздатність України протидіяти небезпечним викликам. Україна має поглиблювати рівень партнерства з НАТО у напрямі підтримки реформ на технічному рівні, зміцнення діалогу та відповідальності на політичному рівні. Громадянське суспільство повинне відігравати активну роль у цих процесах.

Висновки. Результуючим наслідком окресленого стану справ є загальна нестабільність і невизначеність України – політична, зовнішньополітична, економічна, суспільна. Саме це можна вважати головною внутрішньою загрозою, яка використовується зовнішніми силами для впливу на українську владу та суспільство в їх власних інтересах і багаторазово посилюється, створюючи реальні ризики дезінтеграції країни. У світі змінюються геополітичні конфігурації, посилюється суперництво провідних глобальних і регіональних сил. Ключове завдання подальшої реалізації реформи системи національної безпеки і оборони полягає у розвитку безпекового і оборонного

потенціалу держави. Війна стала серйозним випробуванням для української економіки. Втрата значної частини промислового потенціалу, наплив біженців, нестача енергоносіїв поставили з новою силою питання негайного проведення реформ. Ми маємо бути готові до реалізації кожного із сценаріїв розвитку військових подій. На сучасному етапі Україна змушена відігравати роль суб'єкта світової політики зі значною залежністю від інших міжнародних гравців. Україна не використала свій блискучий геополітичний та геостратегічний потенціал. У зв'язку з цим у 2013-2016 рр. наша держава не має повноцінної можливості реалізовувати свій геополітичний проект. Україна опинилася у так званій міжсистемній периферії, або зоні геополітичної турбуленції. Поруч з цим Росія не змогла сповна досягти своїх цілей. Росії не вдалося здійснити знищення української незалежної держави та української перспективи.

Література

1. Будкін В.С., Віткін Л.М. та ін. *Європейська інтеграція та Україна*. – К.: Тов «Макрос», 2002.
2. *Зовнішня політика України в умовах кризи міжнародного безпекового середовища : аналіт. доп.* / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська. – К. : НІСД, 2015. – 100 с
3. Жинкіна І.Ю. «Про поняття - Безпека держави» - США: Економіка, політика, ідеологія. – 1995. – № 9.
4. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія* / Гончарук Т. В., Гнасевич Н. В., Гурик М. І., Рудакевич О. М., Томахів В. Я., Чигур Р. Ю., Шумка М. Л.; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.
5. Гончарук, Т. В. Україна: важкий шлях до Європи / Т. В. Гончарук // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. праць. – Запоріжжя : РВВЗДІА, 2015. – Вип. 61. – С. 107-132.

Електронні ресурси:

1. <http://library.fes.de>
2. <http://censor.net.ua/resonance/402074/natsionalna-bezpeka-ukrani-vikliki-ta-proritety>
3. <http://www.razumkov.org.ua>